

آینده کتابخانه‌ها در آیینی اتاق‌های فکر

The power of an international think tank of highly skilled librarians should never be underestimated

Jan Holmquist

قدرت یک اتاق فکر جهانی، متشکل از کتابداران ماهر را هرگز نباید دست‌کم گرفت. ژان هولموکیست

مقدمه

با شنیدن اصطلاح «اتاق فکر»^[1] یک اتاق مرتب با میز و چند صندلی به ذهن می‌آید. این سطحی‌ترین برداشت از اتاق فکر است اما با این وجود بسیاری از مدیران شرکت‌ها، مؤسسات و سازمان‌ها هم اکنون نیز چنین تصویری از این مفهوم دارند. اما این مفهوم بسیار عمیق‌تر و کاربردی‌تر از تصورات ذهنی اغلب افراد است. اتاق فکر یکی از ابزارهای آفرینندگی برای حل مسئله و توسعه خلاقیت در هر سازمانی است و مکانی برای اندیشیدن به مسائل و موضوعات مختلف بدون حضور عواملی که مانع آزاداندیشی و یا محدودیت شوند مانند ملاحظات سیاسی یا اعمال قدرت مدیران ارشد است. اتاق فکر به تدوین و انعکاس پیشنهادهای سازنده و خلاقانه اعضا، خود می‌پردازد و با نوآوری، فضای تصمیم‌گیری را از یکنواختی خارج می‌کند.

امروزه با رشد شتابان جوامع در تمام ابعاد فناوری، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و ... دیگر نمی‌توان با یک برنامه سنتی یکنواخت و چندین ساله بدون تغییر، یک سازمان یا موسسه را مدیریت و هدایت کرد. اگر قرار باشد آینده سازمان بر برنامه گذشته سوار شود، تمام اشتباهات دوباره تکرار خواهند شد و یک دور باطل را در پیش می‌گیریم؛ بنابراین آینده نیاز به یک برنامه‌ی به‌روز و انعطاف‌پذیر همگام با تحولات جامعه‌ی جهانی دارد. از طرفی مدیران و روسا به دلیل مشغله‌های زیاد اجرایی و مدیریتی، فرصت زیادی برای امور پژوهشی و تحقیقی ندارند به همین دلیل اتاق‌های فکر همانند حلقه واسط بین اهل نظر و اهل عمل، با تولید ایده و اندیشه‌های نو بر مبنای یافته‌های علمی، خلأ موجود را پر می‌نمایند و این امر میسر نخواهد شد مگر با داشتن یک بازوی متفکر قدرتمند در کنار مدیران یا تیم‌های مدیریتی سازمان‌ها که به آن اتاق فکر می‌گویند.

البته در کشور ما معمولاً به جای این اصطلاح بیشتر اصطلاح‌های اندیشکده، اندیشگاه، فکر انبار، مرکز مطالعات استراتژیک، مخزن فکری، کانون‌های فکر، کارخانه‌های فکر، کارخانه‌های مغز و کارخانه‌های ایده، شرکت‌های تولید ایده، تاجران ایده، بانک‌های مغز، بدنه‌های دانش، قطار کله تخم‌مرغی‌ها (اشاره به اهل فکر) استفاده می‌شود. اتاق فکر یک تفکر سیستماتیک مبتنی بر خرد جمعی است؛ یعنی یک مأموریت نظام‌مند که توسط صاحب‌نظران و متخصصین انجام گرفته و برونداد آن ماحصل اندیشه جمعی آن‌هاست و شاید به همین خاطر است که در ایران واژه اندیشگاه یا اندیشکده بیشتر از اتاق فکر استفاده شده است.

مفهوم اتاق فکر

کراستر^[2] (۲۰۰۱) اتاق فکر را یک گروه یا موسسه‌ی سازماندهی شده برای حل مشکلات و انجام تحقیقات در محیط‌های تکنولوژیک و نظامی می‌داند (طبرسا و دهقان، ۱۳۸۹). اما چون در ابتدا اتاق‌های فکر بیشتر در محیط‌ها و مراکز نظامی ایجاد شدند تأکید کراستر بر محیط‌های نظامی است اما امروزه نه تنها در محیط‌های نظامی بلکه در تمامی سازمان‌ها و حتی مراکز کوچک نیز وجود اتاق فکر جهت بقای سازمان الزامی است.

گودمن^[3] (۲۰۰۵) اتاق فکر را سازمانی می‌داند که وظیفه پژوهش در زمینه مسائل مشخص و ترغیب و تسهیل تعامل دانشمندان و خردمندان برای کشف راه‌حل‌های جدید برای اهداف تعیین‌شده را بر عهده دارد (راهداری و نصر، ۱۳۹۶). اتاق فکر به مفهوم اصولی آن زاینده‌ی ویژگی‌ها، نیازها و چالش‌های دنیای جدید است. دنیایی که با دو ویژگی « تحولات شتابان» و «پیچیدگی فزاینده» توصیف می‌شود. پیامد این ویژگی‌ها هم عدم قطعیت فزاینده است که چالش‌های فراوانی را از منظر تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی به ویژه برنامه‌ریزی بلندمدت برای هر نوع سازمان ایجاد می‌کند.

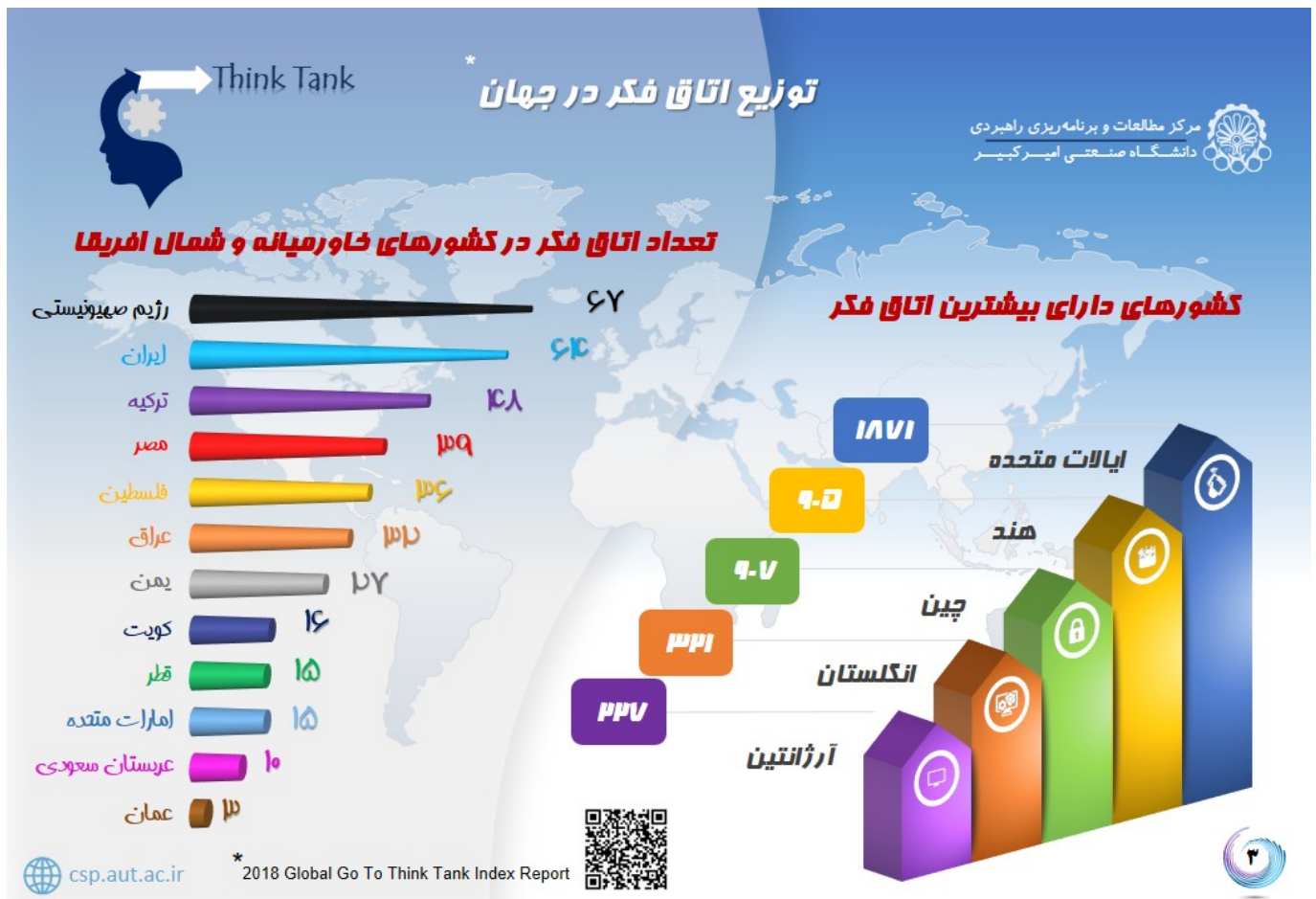
از طرفی مدیران سازمان‌ها چون می‌دانند تصمیم‌گیری در دنیای امروز به یک علم پیشرفته و پیچیده تبدیل شده است بنابراین مدیران پیشرو به این مسئله اذعان دارند که نمی‌توانند تنها بر پایه‌ی تجربیات شخصی خود و همکارانشان تصمیم‌گیری کارآمد بگیرند تصمیم‌هایی که آینده‌ی سازمان‌هایشان را تضمین نماید (ملکی‌فر، ۱۳۷۷). به همین دلیل شروع به ایجاد و تأسیس مراکزی به نام اتاق فکر یا کانون فکر در سازمان‌های خود می‌کنند.

می‌توان این‌گونه نیز گفت که اتاق‌های فکر در واقع مراکزی برای تحقیق و پژوهش در راستای اهداف سازمانی هستند. مراکزی که با توجه به خط‌مشی‌های سازمان‌ها و وضعیت کنونی جهان حاضر و با تکیه بر دو رویکرد تجربی و علمی و به عنوان مشاورانی امین به تصمیم‌گیری در سطوح مدیریتی کمک می‌کنند.

تاریخچه اتاق (های) فکر

اتاق‌های فکر اوایل به جعبه مغزی^[۴۱] معروف بودند و بعدها اتاق فکر نام گرفتند (طبرسا و دهقان، ۱۳۸۹). دهه ۱۹۶۰ م اما با چند پدیده متفاوت مقارن بود. از یکسو دنیا به دو بلوک رقابتی شرق و غرب تقسیم شده بود و هر بلوک برای حفظ امنیت خود با چالش‌های پیچیده‌ای مواجه بود. از سوی دیگر رقابت‌های جهانی تشدید شده بود و این رقابت‌ها به تغییرات محیطی شتاب می‌بخشید. این شرایط به تدریج بر پویایی و پیچیدگی محیط می‌افزود و در نتیجه رویکردها و ابزارهای نوینی را برای سیاست‌گذاری، به ویژه سیاست‌گذاری بلندمدت، ضروری می‌ساخت.

شاید مهم‌ترین چالش سیاست‌گذاران در محیط‌های پویا و پیچیده، پیش‌بینی آینده بلندمدت باشد. دانش آینده‌پژوهی در دهه ۱۹۶۰ م و پس از آن ابداع شد تا پاسخگوی این چالش باشد. ارتش آمریکا تقریباً در بحبوحه جنگ جهانی دوم، موسسه‌ای را با نام اندیشگاه رند^[۴۵] تأسیس کرد که از نظرگاه تاریخی، نخستین اتاق فکر تمام معیار مدرن شناخته می‌شود. شکل‌گیری اندیشگاه رند، مقدمه‌ای برای گسترش شتابانه اتاق‌های فکر در ایالات متحده و سپس ژاپن، اروپا، چین، کشورهای آسیایی (تایلند، پاکستان) شد و گسترش این نهادها، بدین معنا بود که فرآیند سیاست‌گذاری در مقایسه با سال‌های پیش از جنگ دوم جهانی متحول شده است.

ویژگی‌های اتاق‌های فکر

اتاق‌های فکر چهار ویژگی عمده دارند:

- جمع اندیشی
- تولید فرآورده‌های فکر و انتقال به مخاطب
- معطوف بودن کوشش‌ها به خطمشی‌ها و راهبردهای سازمانی با توجه به تحولات روز جامعه جهانی
- درگیر نشدن در مسائل اجرایی و تشریفات رسمی سیاست‌گذاری به بیان دیگر در حاشیه قرار گرفتن و رعایت سلسه مراتب سازمانی، چرا که مسئول اصلی سازمان تیم اتاق فکر نیست.

ملکی‌فر و طبائیان با یک نگاه کلان‌تر به اتاق‌های فکری چند نکته را در این مورد مطرح کرده‌اند: وضع سیاست‌ها و استراتژی‌های پخته درازمدت و سازماندهی ویژه‌ی آن‌ها، توجه به شفافیت ارزش‌ها و پرورش نظریه‌های خوب و ساخت و پرداخت آن‌ها در گلوگاه‌های پریپیچ‌وخم سیاست‌گذاری، سازماندهی تیم‌های بین‌رشته‌ای، اندیشه‌های کارشناسانه، الگوی سازماندهی انعطاف‌پذیر و ترکیب نیروی انسانی.

رایج‌ترین روش کار در اتاق‌های فکری استفاده از طوفان فکری^[۴] است. روندی غیرساختاری و یک راه عالی برای درگیر کردن افراد جهت جمع‌آوری تعداد زیادی ایده و نظر و کاستن از بار اضافه اطلاعات است. فنون طوفان مغزی برای فرایند حل مسئله، تیم‌سازی و ایجاد خلاقیت به کار می‌رود و از آنجا که این تکنیک در خلق نظریات جدید، حل مشکلات، ترغیب تیم‌ها و توسعه آن‌ها می‌کوشد، جلسات بسیار قدرتمندی را حاصل می‌کند. طوفان مغزی، محرک نیز هست، زیرا اعضای یک تیم را گرد هم جمع می‌کند؛ اما این تکنیک، شانس و اتفاقی نیست و نیاز است که ساختار بندی شود و از قوانین طوفان مغزی پیروی کند (طبرسا و همکاران، ۱۳۸۹). در اتاق‌های فکر کمیت بسیار مهم بوده و از تعداد پیشنهادها بیشتر استقبال می‌گردد، زیرا احتمال رسیدن به راه‌حل بهتر را افزایش می‌دهد. در این اتاق‌ها:

- اظهار نظر آزاد و بی‌واسطه و هرچند غیرمعمول بلامانع است (از ایده‌های غیرمعمول استقبال می‌شود).
- به هیچ اندیشه‌ای انتقاد نمی‌شود (انتقاد ممنوع است).
- حداکثر نظرات ارائه و جمع‌آوری می‌شود (تأکید بر کمیت نظرات و ایده‌هاست).
- تکوین نظرات در مدت معین صورت می‌گیرد (ایده‌ها ترکیب و بهبود پیدا می‌کنند).

اتاق فکر در کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی

کتابخانه ها یک منبع قابل اعتماد برای اطلاعات هستند. اتاق های فکر به اعضای جامعه و مدیران کتابخانه فرصتی می دهند تا در مورد تغییراتی که کتابخانه ها می توانند در زندگی و جوامع ایجاد کنند، بیشتر بدانند. بسیاری از افراد تصور می کنند که کتابخانه ها فقط خدماتی در مورد کتابها ارائه می دهند، اما کتابخانه ها نقش اساسی در سوادآموزی در کودکی، مهارت های مورد نیاز در زندگی اجتماعی و توسعه نیروی کار دارند.

این مسئله علاوه بر نقش سنتی کتابخانه ها به عنوان منبع اطلاعات قابل اعتماد است. در دانمارک اتاق های فکر در [اکتبر ۲۰۱۲](#) با هدف تولید دانش و بحث و گفتگوهای حرفه ای، عمومی و سیاسی درباره نقش کتابخانه ها در حال حاضر و آینده و تثبیت جایگاه کتابخانه به عنوان یکی از مهم ترین بازیگران رفاه دموکراتیک و فرهنگی در دانمارک تشکیل شد. [در دانمارک اتاق های فکر](#) به بررسی نقش کتابخانه ها در رفاه جامعه و ارزش اقتصادی کتابخانه ها می اندیشند.

در آمریکا، استرالیا، انگلیس، ترکیه، چین، ژاپن و ایران نیز اتاق های فکر در کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی ایجاد شده اند؛ اما کیفیت کار، فعالیت و بسیاری مؤلفه های آنها با هم متفاوت است. به عنوان مثال در ایران [اتاق های فکر در کتابخانه ها](#) با آنچه که در تئوری گفته می شود تفاوت دارد و مدیران برای تصمیم گیری از برون داد این اتاقها استفاده ای نمی کنند و شاید بتوان گفت صرفاً یک جلسه چند وقت یکبار و یک نشست شاید صمیمانه بین اعضای اتاق فکر هست. به عنوان مثال [اینجا](#) را ببینید.

کارهایی که در این به اصطلاح اتاق فکر یا اتاق های فکری که ذکر شده در تمام کتابخانه های عمومی ایجاد شده است، در واقع همان کارهایی است که جلسات انجمن کتابخانه استانی یا شهرستان انجام می دهند و در واقع اتاق فکر نیست. ضمن اینکه در اتاق های فکر علاوه بر کتابداران وجود نیروهای متخصص نیز ضروری است که این مورد نیز بندرت در جلسات ذکر شده با عنوان اتاق فکر وجود دارد؛ و یا در [اینجا](#) به طور صریح تأکید شده است که جلسات انجمن، اتاق فکر است! اما در مورد [اندیشگاه رضوی](#) و اتاق فکر آستان قدس رضوی را می توان تا حدودی مقبول دانست. هر چند در عمل باید در مورد این مراکز نظر داد.

اتاق های فکر در کتابخانه ها می توانند مطابق با نیازهای روز و درخواست های مراجعان و اعضا و چشم اندازهای کتابخانه، برنامه ریزی کنند و پیش بینی پتانسیل های کتابخانه ها را در این مورد بررسی کنند. به عنوان مثال می توان برای استفاده از

خدمات رسانه‌های نوین و نوظهور و یا آموزش مراجعان، خدمات طراحی پایگاه‌های اطلاعاتی موردنیاز، گروه مشاورین امین در کتابخانه‌ها، ایجاد فرصت‌های کار، درآمدزایی در کتابخانه‌ها و بسیاری موارد دیگر در اتاق‌های فکر ایده‌پردازی کرد و راه‌حل ارائه داد.

برخی صاحب‌نظران اتاق‌های فکر را مرکز توطئه نامیده‌اند که بیشتر مصداق سیاسی دارند (طبرسا و دهقان، ۱۳۸۹). نقل از میرزا امینی، (۱۳۸۵) اما در مراکز ماندگاری مانند کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی اتاق‌های فکر را می‌توان مراکز رشد و بالندگی و توسعه دانست. فعالیت اتاق‌های فکر در کتابخانه‌ها به شکل مداوم و همگام با تحولات جهانی باعث شادابی و پویایی کتابخانه‌ها می‌شود و بدین ترتیب وجود این مراکز در کتابخانه‌ها می‌تواند یکی از اصول اولیه‌ای علم کتابداری^[۷] یعنی پویایی را از این منظر امکان‌پذیر سازد همچنان نگاه عموم (سنتی و کلاسیک) را به آن عوض خواهد کرد.

پانویس

[۱] Think Tank

[۲] Kraster

[۳] Goodman

[۴] Brain Box

[۵] RANND

[۶] Brainstorming

[۷] اصل پنجم رانگاناتان (پدر علم کتابداری): کتابخانه ارگانیک است زنده و پویا.

منابع

- راهداری، علیرضا؛ نصر، مصطفی (۱۳۹۶). چالش‌های اتاق فکر در ایران. فرایند مدیریت و توسعه، ۳۰(۲)، ۲۴-۵۴.
- حیدری، حسین (۱۳۹۵). طراحی و اجرای خدمات کتابخانه‌ای برای ترویج خواندن. مدرسه تاپستانی خواندن، نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور.
- سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی (۱۳۹۳). اتاق فکر چیست؟ بازیابی در تاریخ ۱۷/۲/۹۹ از <https://library.razavi.ir/fa/36456>
- سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات (بی‌تا). اتاق فکر (tank think) چیست؟ بازیابی در تاریخ ۱۷/۲/۹۹ از https://fava.mashhad.ir/portal_content/956028
- طبری، غلامحسین؛ دهقان نسرين (۱۳۸۹). اتاق فکر و جایگاه آن در سازمان. تدبیر، (۲۱۸)، ۶۴-۵۸.
- مرکز مطالعات راهبردی دانشگاه صنعتی امیرکبیر، طرح اینفوگرافیک <https://aut.ac.ir/content/2334>
- ملکی‌فر، عقیل (۱۳۷۷). معماری اتاق فکر در سازمان‌های ایرانی از تکمیل اتاق فکر به تأسیس اتاق فکر. اندیشکده صنعت و فناوری.
- ملکی‌فر، عقیل؛ طبائیان، کمال (۱۳۷۶). کانون‌های تفکر نهادهای ویژه سیاست‌پژوهی، ایده‌پردازی و راه‌یابی برای مسائل سیاسی. وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، دفتر سیاست‌پژوهی فناوری دفاعی.
- جایی برای آینده‌پژوهی: در ضرورت راه‌اندازی اتاق‌های فکر در عرصه آموزش و پرورش (۱۳۹۰). ویژه‌نامه آینده‌تعلیم و تربیت، ص ۴۹-۴۸.

نویسنده: ثریا زنگنه

مشخصات استناددهی به این مقاله

ثریا زنگنه

نویسنده(ها):

آینده کتابخانه‌ها در آیینی اتاق‌های فکر

عنوان مقاله:

کتابدار ۲.۰ – (عنوان لاتین: 2.0 i-Kit@bd@r)

عنوان مجله:

۶

دوره مجله (Vol):

مشخصات استناددهی به این مقاله

شماره مجله (Issue): ۲
سال (Year): ۱۳۹۹
شناسه دیجیتال (DOI): <http://lib2mag.ir/11237>
لینک کوتاه:

Lib2mag.ir